

TÜRKİYE’DE YAĞ GÜLÜNÜN SON ON YILDAKİ EKONOMİK GELİŞİMİ VE SEKTÖRE İLİŞKİN MEVCUT SORUNLARIN ANALİZİ

ECONOMIC IMPROVEMENT OF OIL ROSE OVER THE PAST DECADE IN TURKEY AND THE ANALYSIS OF CURRENT ISSUES RELATED TO THE SECTOR

İbrahim DAĞLI¹

ÖZ

Türkiye gül yağı ihracatında dünya lideri konumundadır. Her sektörde olduğu gibi yağ gülü sektöründe de çeşitli problemler mevcuttur. Bu çalışmada, Isparta yöresindeki yağ gülü yetiştiriciliğinin son on yıllık dönemi üretim, dış ticaret ve değer zinciri analizi başlıklarında ele alınmıştır. Çalışmada yayınlanmış çeşitli sektör raporları, çalıştay raporları, TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) dış ticaret istatistikleri ve diğer yayınlardan faydalanılmıştır. Sektör sorunları ile ilgili bölümde ilaveten sektör paydaşlarından üretici ve gül yağı tesisi işletmecileri ile yapılan yapılandırılmamış görüşmelerden yararlanılmıştır. 2018 yılında; Türkiye’den 10.546 kg gül yağı ihraç edilmiş, 14.597.639 \$ gelir elde edilmiş ve ihracat fiyatı 7.500 €/kg, olmuştur. En büyük ihracat Fransa’ya (%60) ve İngiltere’ye (%13) yapılmıştır. Sektöre ilişkin daha önceki çalışmalarda tespit edilen sorunların birçoğunda gül turizmi dışında yeterli bir aksiyon gösterilmediği tespit edilmiştir. Sorunların çözülebilmesi için politika yapımcılar ve sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere sektörün tüm paydaşlarına önemli görevler düşmektedir. Bu çalışmada; yağ gülü sektörünün son 10 yılının ekonomik açıdan gelişiminin ortaya konulması hedeflenmiş ve sektör sorunlarına yer verilerek sektörün gelişiminin ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için kritik hususlar ortaya konulmuştur. Bu şekilde gülün ekonomik açıdan ele alındığı az sayıda çalışmaya güncel bir ilave ile literatüre katkı sunulması ve sektörün güncel sorunlarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gül Yağı, Isparta, Bölgesel Kalkınma, Gül Sektörü, İhracat.

JEL Sınıflandırma Kodları: R10, F14, L10, O13.

ABSTRACT

Turkey is the world leader in the export of rose oil. As in every sector, there are various problems in the oil rose sector. In this study, the last ten years of oil rose cultivation in Isparta region is discussed in the titles of production, foreign trade and value chain analysis. Various industry reports, workshop reports, TUIK foreign trade statistics and other publications were used in the study. In the section on sectoral problems, unstructured interviews with producers and rose oil plant operators, which are stakeholders in the sector, were used. In 2018; 10.546 kg of rose oil has been exported from Turkey, revenue was \$ 14,597,639 and export price was 7.500 €/kg, The largest exports were made to France (60%) and the United Kingdom (13%). It has been found that most of the problems identified in the previous studies related to the sector do not show sufficient action except rose tourism. To solve the problems, all stakeholders of the sector, especially policymakers and non-governmental organizations, have important duties. In this study: it is aimed to reveal the economic development of the last 10 years of the oil rose sector. Critical issues have been put forward to ensure the development and sustainability of the sector by including sectoral problems. In this way, it is aimed to contribute to the literature with a recent addition to the few studies in which rose is handled economically and to present the current issues of the sector.

Keywords: Rose Oil, Isparta, Regional Development, Rose Sector, Export.

JEL Classification Codes: R10, F14, L10, O13.

¹ Doktora Öğrencisi, SDÜ, SBE, İktisat ABD, E-posta: mribrahimdagli@gmail.com.

GİRİŞ

Isparta denilince ilk akla gelen sembollerden birisi hiç şüphesiz Isparta gülüdür. Isparta gülünü farklı kılan en önemli yönü ise uçucu yağ üretiminde en verimli gül sınıfında sayılan “Rosa damascena” sınıfında kabul edilmesidir. Türkiye, Isparta ve çevresinde yetişen bu yağ gülü üretimi ile dünyada ilk sırada yer almaktadır. Dünyada yaklaşık olarak toplam 15-16 ton gül çiçeği üretimi yapıldığı tahmin edilmektedir. Bu üretimin yaklaşık yarısı ülkemizde yapılırken 2/5’i Bulgaristan’da yapılmaktadır. Bu şekilde dünya gül yağı talebinin neredeyse tamamının Türkiye ve Bulgaristan’dan karşılandığı görülmektedir. Geri kalan yaklaşık %10’luk kısım ise Afganistan, Fas, Suudi Arabistan, Kuzey Blok ülkeleri, Çin ve bazı Kafkas ülkelerinde yetiştirilmektedir (Gökdoğan, 2013:52).

Isparta gülünün çok önemli bir bölümü Isparta çevresinde (Gönen, Keçiborlu, Eğirdir, Uluborlu, Atabey başta olmak üzere) yetiştirilmektedir. Küçük bir kısım ise yine Isparta çevresinde yer alan Burdur, Afyonkarahisar ve Denizli illerinin bazı bölgelerinde yetiştirilmektedir. İlk gül yağı fabrikası 1935 yılında Isparta’da açılmıştır. Zaman içerisinde sayıları sekizi bulan gül kooperatifleri 1954 yılında Gülbirlik (Gül yağı ve Yağlı Tohumlar Satış Kooperatifi) adı altında birleşmişlerdir (Oğuztürk, 2007:3). Hali hazırda Gülbirlik, kendisine bağlı 6 kooperatif ve 3296 üretici ortağı ile gül sektöründeki tek tarım satış kooperatifi birliğidir.

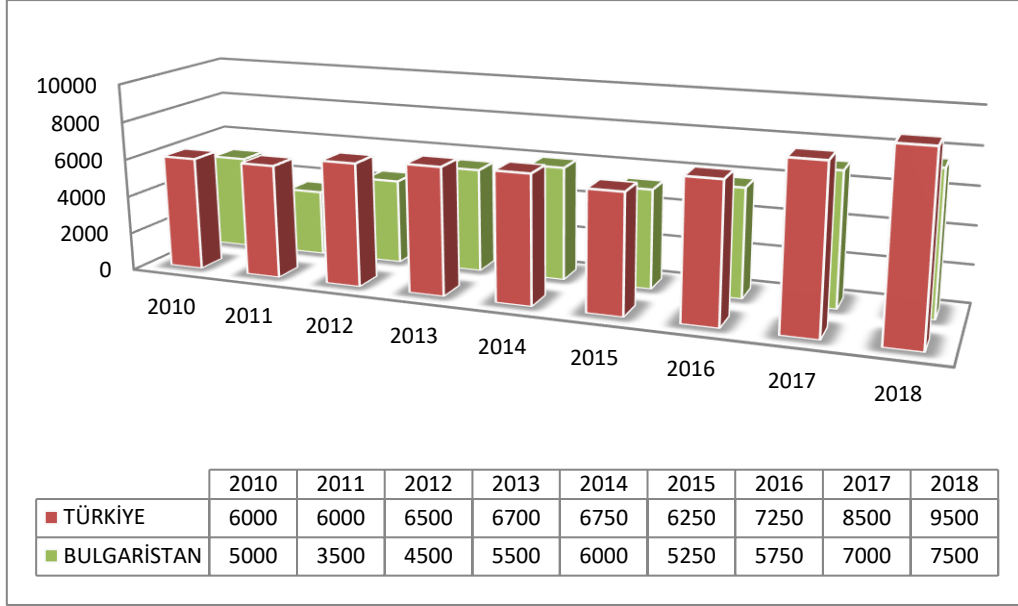
Ülkemizde yetiştirilen gül çiçeğinin çiçek olarak kullanım alanı yoktur. Bu nedenle elde edilen gül çiçekleri başta gül yağı olmak üzere gül koncreti, absolüt ve gül suyu olarak değerlendirilmektedir. Elde edilen gül yağının %90-95 gibi önemli bir kısmı ihraç edilmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2019:3). Gül yağı ihracatı ülkemizin toplam uçucu yağ ihracatının ağırlıklı kısmını oluşturmaktadır. Kadın parfümlerinin neredeyse tamamında erkek parfümlerinin de yaklaşık yarısında gül esansı kullanılmaktadır. Bu nedenle gül yağı ihracatının önemli bir kısmı parfümeri sektörüne yöneliktir (Örmeci Kart vd., 2012:127). Bu doğrultuda dünyada parfüm denilince ilk akla gelen ülke olan Fransa ülkemizin en büyük gül yağı alıcısı konumundadır. Gül yağının parfüm dışında çeşitli kozmetik alanlarda da kullanımı mevcuttur. Ülkemizde de gül yağının küçük bir kısmı kozmetik sektöründe değerlendirilmekte ve çeşitli gül ürünleri (gül kremi, losyonu vb.) piyasaya sunulmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’deki gül çiçeği üretimi ve ticaretinin son on yılı mercek altına alınmıştır. Çalışmada bu konuda yayınlanmış bilimsel çalışmaların yanı sıra ulusal ve yerel kuruluşlar tarafından yapılan çalıştay ve toplantılar ile bu konuda yayınlanan sektör raporlarından yararlanılmıştır. Ayrıca çalışmada TÜİK tarafından yayınlanan dış ticaret istatistiklerinden uçucu yağlara ait Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) kodları kullanılarak yararlanılmıştır. Bu kaynaklar dışında sektör paydaşlarının çeşitli demeçleri ve bu konuda yayınlanmış haberlerden faydalanılmıştır. Gül bahçesi sahipleri ile yapılan yapılandırılmamış mülakatlardan da bir diğer bilgi kaynağı olarak yararlanılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde gül çiçeği üretimi ve veriminin gelişimi, ikinci bölümünde gül çiçeğinde değer zinciri oluşumu ve fiyatlama politikaları ele alınmıştır. Takip eden bölümde gül yağı ve gül koncretinin dış ticaret boyutu ele alınmıştır. Son bölümde sektöre ilişkin tespit edilen sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerine yer verilmiştir.

1. GÜL ÇİÇEĞİ ÜRETİMİ

Dünya gül çiçeği üretiminde lider konumda olan Türkiye ve Bulgaristan’ın yıllık üretim rakamları aşağıda Grafik 1’de verilmiştir.

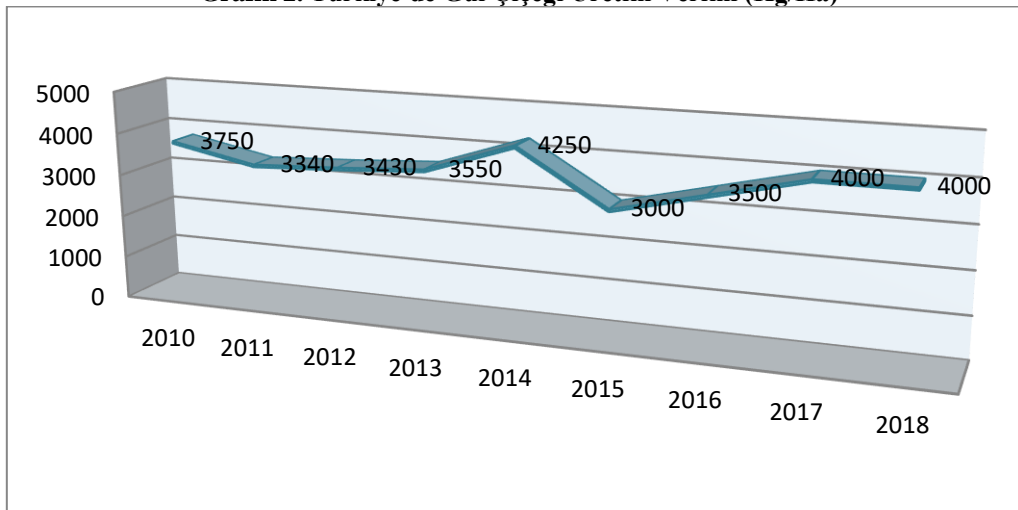
Grafik 1. Dünya Gül Çiçeği Üretimi (Ton)

Kaynak: 2018 Yılı Gül Çiçeği Raporundan alınan verilerden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Türkiye'nin 2015 yılı dışında üretimini hiç azaltmadığı görülmektedir. Benzer şekilde Bulgaristan da üretimini genel olarak artırma eğilimindedir. 2010 yılından bugüne kadar olan veriler ışığında Türkiye'nin üretici liderliği konumunu hiç kaptırmadığı görülmektedir. Yine de özellikle Bulgaristan'ın Avrupa Birliği üyeliği sonrası tarımsal fonlamaların iyileşmesi ile birlikte ülkemizin lider konumunu kaptırma endişeleri artmıştır. Türkiye'de gül çiçeği ekili alanların yüzölçümü devamlı artmaktadır. 2010 yılında gül çiçeği ekili alanların büyüklüğü 1600 Ha iken bu oran 2018 yılında iki katından fazla bir artışla yaklaşık 3500 Ha alana ulaşmıştır. Dolayısıyla gül çiçeği üretimimizde her yıl (2015 yılı hariç) artış gözlenmiştir. Üretim alanlarının artışı ile birlikte gelişen tarım teknikleri ve bilinçli tarım sayesinde üretimdeki verimlilik de düzenli olarak artmıştır. 2015 yılında Ha başına üretim 3000 Kg iken verimlilik artışı ile bu miktar geçtiğimiz yılda (2018 yılı) 4000 Kg'a yükselmiştir. Aşağıda 2010-2018 yılları arasındaki verimlilik değişimi Grafik 2'de verilmiştir.

Grafik 2. Türkiye'de Gül Çiçeği Üretim Verimi (Kg/Ha)

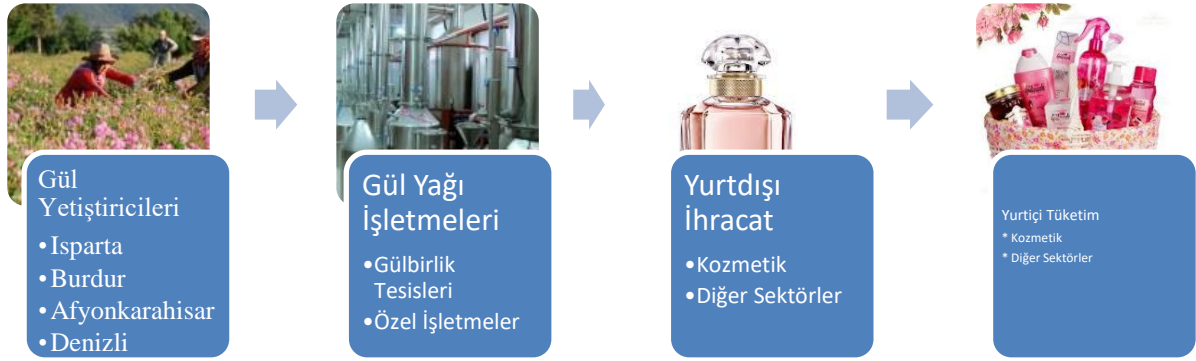

Kaynak: 2018 Yılı Gül Çiçeği Raporundan alınan verilerden yararlanılarak oluşturulmuştur.

2. GÜL ÇİÇEĞİ DEĞER ZİNCİRİ OLUŞUMU VE FİYATLAMA POLİTİKALARI

Gülcülük Isparta yöresinde binlerce ailenin önemli bir gelir kapısıdır. Isparta ilinde ekili tarım arazilerinin yaklaşık %7'si gül dikilidir (BAKA, 2018). Gül yetiştiriciliği tamamen yağ gülü yetiştiriciliğine yöneliktir. Gül hasadı her yıl Mayıs ve Haziran aylarında yapılmakta olup, güllerin ilk çoğalmasından itibaren yaklaşık 35-45 gün süre ile devam etmektedir. Gül çiçekleri günün ilk ışıklarından önce toplanmaya başlanmakta ve toplandığı gün mutlaka toplama merkezlerine teslim edilmektedir. Aynı gün içerisinde toplanmayan güllerin önemli bir bölümü ertesi gün kendiliğinden dökülmekte, yaprakları uçmaktadır. Toplama merkezleri de teslim edilen gülleri en kısa zamanda işlemeye başlamaktadırlar. Gül yağının verimi için bu zaman zincirine riayet edilmesi çok önemlidir. Gül çiçeğinin verimini etkileyen çok çeşitli faktörler vardır. Erken saatlerde toplanıp işlenmeye başlaması da bu faktörlerden birisidir. Normal koşullarda yaklaşık 3.000 kg gülden 1 kg gül yağı elde edilmektedir (Baydar ve Baydar, 2010:10). Yine normal koşullarda 350 kg gülden 1 kg gül koncreti elde edilmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2019:3). Gül toplama ve işleme merkezlerinin son 10 yılda büyük bir hızla artması üreticileri de gül yetiştirmeye teşvik etmiştir. Zira her sabah toplanan gülün aynı gün içerisinde tesislere teslim edilmesi de üretici açısından önemli bir külfettir.

Şekil 1. Gül Çiçeği Değer Zinciri Şeması

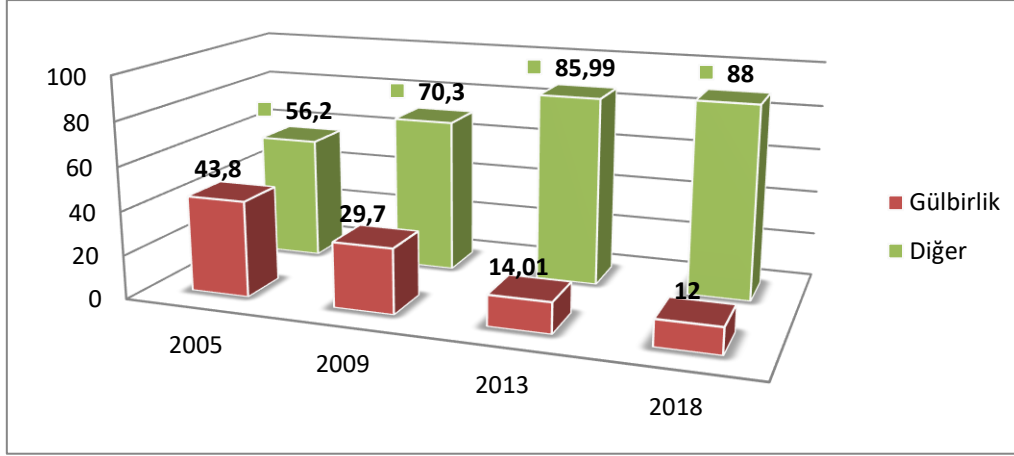
Kaynak: Yazar tarafından anonim oluşturulmuştur.

Yukarıda Şekil 1'de kısaca verilen gül çiçeği değer zincirinde gül çiçeklerinin gül yağı fabrikalarında gül yağına dönüştürülmesinden sonra elde edilen gül yağı çeşitli sektörlerde değerlendirilir. Gül yağı üreten işletmelerin birçoğunun elde ettikleri gül yağını bu şekilde gül yağı olarak sattığı bilinmektedir. Büyük bir çoğunluğu yurtdışına çıkan gül yağı parfümeri başta olmak üzere kozmetik sanayisinde karşımıza nihai ürün olarak çıkmaktadır. Ayrıca elde edilen gül yağının bir kısmı yurtiçindeki işletmelerde gül ürünlerinde (krem, sabun, losyon vb.) kullanılarak piyasaya sunulmaktadır. Şunu önemle vurgulamak gerekir ki; gülün katma değer elde etmesi gül yağının yurtdışına çıkışından sonraki aşamalarda gerçekleşmektedir. Bu kapsamda gül sektörü ile ilgili ürünlere katma değer sağlayacak yenilikçi fikirler ve girişimlerin çok yetersiz kaldığını kabul etmek yerinde olacaktır.

Türkiye'de yetiştirilen gül çiçeğinin tamamı Isparta yöresinde bulunmaktadır. Yörede gülcülükle ilgili en etkin kuruluş olarak ise Gülbirlik karşımıza çıkmaktadır. Gülbirlik, içerisinde 6 bağlı kooperatifi de barındıran sektördeki tek kooperatif birliğidir. Bunun dışında Başmakçı'da yer alan bir kooperatif daha bulunmaktadır. Ancak bu kooperatif Gülbirlik kadar piyasada söz sahibi değildir. Gülbirlik bağlı üreticilerinin ürettiği ürünleri kendisi satın almakta ve yine kendisine bağlı işletmelerde gül yağı, gül suyu, koncret ve absöüt olarak işlemektedir. Elde ettikleri ürünleri de yine kendi pazarlama imkânları ile başta yurtdışı pazarlara olmak üzere pazarlamaktadır.

Parfüm için gül esansı hammadde içeriği gül yağı ile birlikte gül koncreti ve absöütünden karşılanmaktadır. Gülsuyu ise krem, losyon benzeri kozmetik sanayinin yanı sıra gıda sektöründe aromatik tatlandırıcı olarak kullanılmaktadır. Bu kullanım alanlarının dışında çeşitli hastalıklarının tedavilerinde de gülsuyunun antiseptik etkisinden yararlanılmaktadır (Gökdoğan ve Demir, 2011:30).

Grafik 3. Gül Çiçeği Alımları Dağılımı

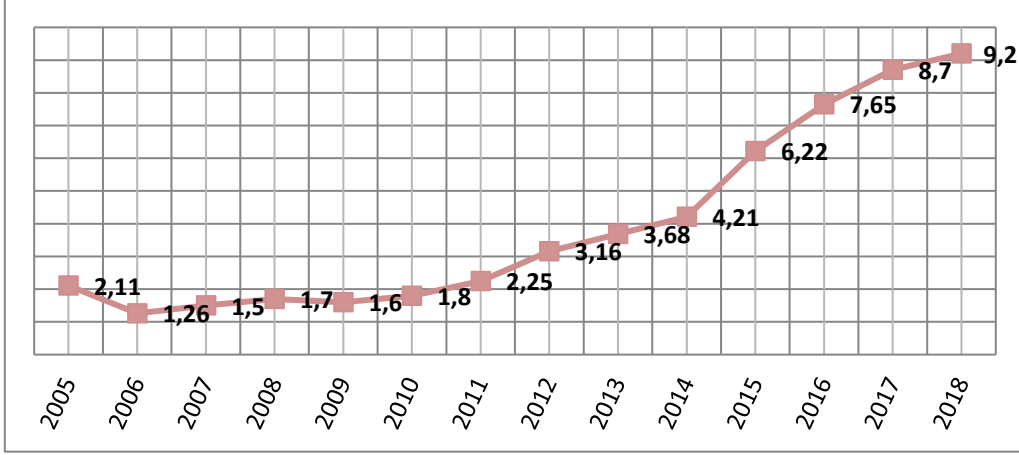
Kaynak: 2018 Yılı Gül Çiçeği Raporundan alınan verilerden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Gül çiçeğinin alım fiyatı her seferinde sezon bitiminde ürünler işlenip yurtdışı satış bağlantıları yapıldıktan sonra Gülbirlik tarafından açıklanmaktadır. Gülbirlik'in fiyatları ilan etmesinden sonra diğer bağımsız işletmelerde bu fiyata genellikle tamamen uyarlar veya çok az bu fiyatın üstüne çıkabilirler. Gülbirlik'ten ve birbirinden bağımsız olan Gülbirlik dışındaki alıcıların rekolte payı Gülbirlik'ten yüksektir ve bu fark her geçen yıl daha da açılmaktadır². Buna rağmen işletmelerin Gülbirlik kooperatifine olan soyut bağları oldukça şaşırtıcıdır. Üreticilerin bu döngüde rekabet etme ve seçme şansı yok denilebilir. Çünkü üretici hemen hepsi aynı fiyatı veren işletmelerden birine ürünü teslim edip aylar sonra açıklanan fiyatı kabul etmeyi taahhüt etmektedir. Bu konuda Yalçın-Heckmann tarafından yapılan saha çalışmasında da benzer ve şaşırtıcı bulgulara rastlanmıştır. Yalçın-Heckmann oligopolistik görünümdeki piyasada fiyat oluşumunun ahlaki iktisat açısından değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yaptığı önemli bir tespitle; Isparta gül üreticilerinin birçoğunun gül üretimini ekstra gelir kapısı olarak gördüğünü ve gülcülüğe kolay başlanıp kolay terkedilen esnek bir yapı olarak baktığını vurgulamıştır (Yalçın-Heckmann, 2016:12).

Piyasa fiyatı olarak kabul edilen Gülbirlik alım fiyatları geçtiğimiz 10 yıl içerisinde sürekli bir artış halindedir. Artan işletmelerin ve çiftçiler tarafından özellikle 2015 sonrasında gül üretiminin para kazandırdığı anlayışının yayılmasıyla her sene ekim alanları ve doğal olarak rekolte artmıştır. Son yıllarda daha önceden para kazanamadığı gerekçesiyle gül bahçelerini söken birçok çiftçinin yeniden gül diktiğine sıkça rastlamak mümkündür. Bu bağlamda fiyat politikasının üreticinin dikim kararını etkileyen en önemli faktörlerden biri olduğunu kabul etmek yerinde olacaktır. Zira gül fiyatlarında 1985 ve 1986 yıllarında yaşanan sırasıyla %193 ve %120'lik artış takip eden yıllarda talep fazlasına neden olmuştur (Gül, 2000:97). 2005-2018 yıllarını kapsayan ve Gülbirlik tarafından ilan edilen alım fiyatları aşağıda Grafik 4'te verilmiştir.

² Bkz. Grafik 3. Gül Çiçeği Alımları Dağılımı.

Grafik 4. Gülbirlik Alım Fiyatı (₺)

Kaynak: 2018 Yılı Gül Çiçeği Raporundan alınan verilerden yararlanılarak oluşturulmuştur.

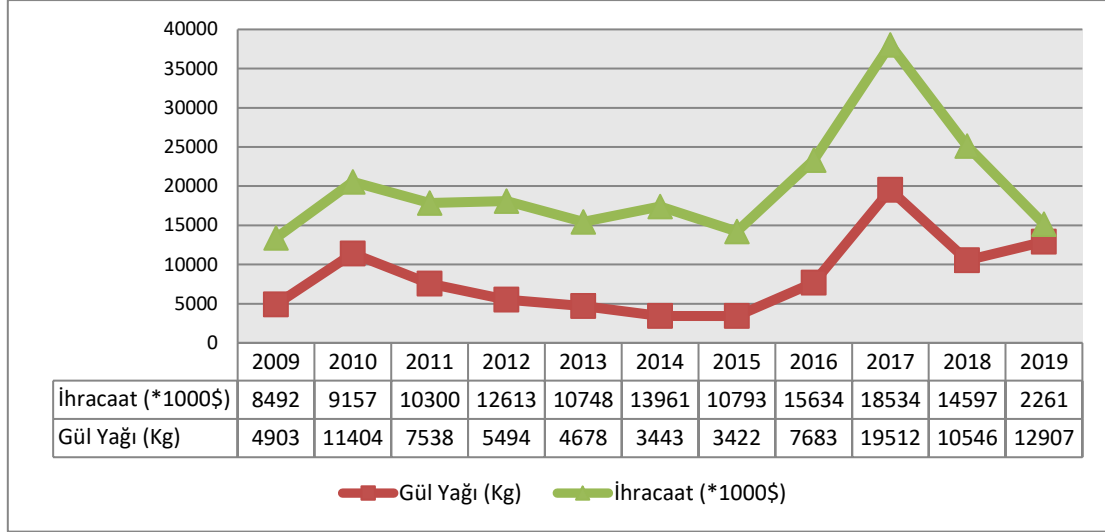
3. GÜL ÇİÇEĞİ DIŞ TİCARETİ

Dünya uçucu yağ pazarının çoğunluğu sanayileşmiş ülkelerin elindedir (Öztürk ve Temel, 2016:2158). Ancak Türkiye dünya gül yağı ihtiyacının en büyük kısmını karşılayan ülke olarak gül yağında önemli bir avantaja sahiptir. Dünyada 2018 yılında yaklaşık 3 ton gül yağı ve 15 ton gül konkriti tüketildiği tahmin edilmektedir. Türkiye’de üretilen gül konkritinin tamamı, gül yağının ise yaklaşık %90-95’i ihraç edilmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2019:6). Bu durum gül sektöründe dış ticaretin önemini ortaya koymaktadır. Şöyle ki; neredeyse tamamı yurtdışına satılan bu ürünün dış ticaretindeki başarı, bir taraftan üretici ve işletmecilerin kazancını doğrudan belirleyecek, diğer taraftan ülkeye önemli bir döviz girdisi sağlayacaktır. Türkiye’nin uçucu yağ ihracatının büyük bir kısmını gül yağı ihracatı oluşturmaktadır. 2018 yılı TÜİK geçici verilerine göre Türkiye’nin 2018 yılı gül yağı ihracatı 14.597.639 \$’dır. Gül yağından sonra en çok ihracat yapılan uçucu yağlardan: kekik yağı ihracatı 5.5538.304 \$ ve stearop yağı ihracatı 2.036.241 \$’dır.

Türkiye’nin son 10 yıla ait gül yağı ihracatı verileri aşağıda Grafik 5’te verilmiştir. TÜİK verilerine göre: 2009 yılında 4.903 kg olan gül yağı ihracatı 2019 yılının ilk yarısında 12.907 kg’a ulaşmıştır. 2010 yılında 10 tonun üzerine çıkan ihracat miktarı 2011-2015 yılları arasında devamlı azalmıştır. 2017 yılında 19 tonluk gül yağı ihracatı ile son 10 yılın rekoru kırılmıştır. Son 10 yılın ortalama gül yağı ihracatı 7.862 kg ve ortalama ihracat geliri 12.482 \$ olarak hesaplanmıştır³. 2016 yılından sonra gül yağı ihracatında 10 tonun altına düşülmediği ve bu rakama 2019 yılı için de henüz ilk 6 ayda ulaşıldığı görülmüştür. Bu durum gül yağı ihracatının bu yıl için yeni bir rekorla kapanabileceği beklentisini oluşturmaktadır. Gül yağı ihracatından elde edilen döviz girdilerine bakıldığında en fazla gelirin miktar rekoru kırılan 2017 yılında 18.534.178 \$ olarak elde edildiği görülmektedir.

³ TÜİK 2009-2018 yıllık verilerinin toplam yıl sayısı olan 10’ a bölünmesi ile ortalama hesaplanmıştır.

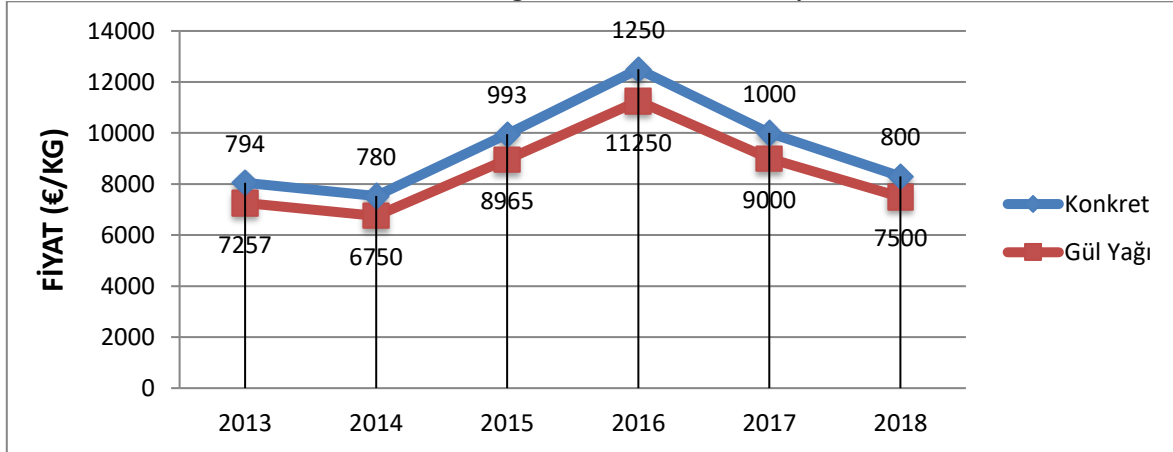
Grafik 5. Türkiye'nin Gül Yağı İhracatı

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanından Yararlanılmıştır⁴ (Erişim Tarihi: 04.08.2019).

Gül yağının her yıl yurt dışı bağlantıları ile yapılan pazarlıklar sonucunda belirlenen ve her yıl değişen fiyatlarda pazarlandığı görülmektedir. Aşağıda Grafik 6'da gül yağı ve gül koncretinin 2013-2018 yılları arasındaki ihracat fiyatları yer almaktadır⁵. Gül yağı ve gül koncretinin en büyük alıcıları Avrupa ülkeleri olduğundan 2013 yılından bu yana gül yağı ve gül koncreti piyasası €/kg paritesinde oluşmaktadır. Gül yağı fiyatlarının 2016 yılında 11.250 €/kg ile zirve yaptığı görülmektedir. Benzer şekilde gül koncreti fiyatları da 2016 yılında 1.250 €/kg ile zirve yapmıştır. 2018 yılında ise 2016 yılı fiyatlarına göre yaklaşık % 33-36 lık bir azalma görülmüş ve gül yağı ihracat fiyatı 7500 €/kg, gül koncreti ihracat fiyatı 800 €/kg olmuştur. Satıcılar bu durumu son iki yılda yaşanan Euro/TL paritesindeki büyük değişime bağlamakta ve yurtdışı alıcıların Euro'nun Türk Lirası karşısında değer kazanması ile Euro alış fiyatlarını düşürdüklerini savunmaktadırlar.

Grafik 6. Gül Yağı ve Koncreti İhracat Fiyatları

Kaynak: 2018 Yılı Gül Çiçeği Raporundan alınan verilerden yararlanılarak oluşturulmuştur.

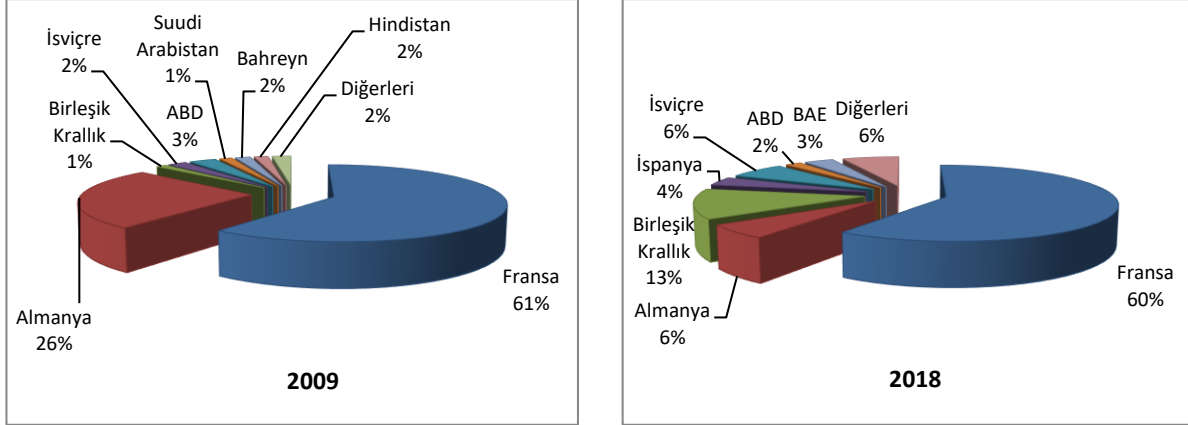
Gül yağı ihracatı başta Fransa olmak üzere ağırlıklı olarak Avrupa ülkelerine yapılmaktadır. Kozmetik sektöründe dünya lideri olan Fransa'nın en büyük alıcı olma durumu son 10 yılda hiç değişmemiştir ve gülyağının yaklaşık %60'ı tek başına Fransa'ya ihraç edilmektedir. 2016 yılına kadar Fransa'dan sonraki en büyük alıcı Almanya iken 2016 yılından itibaren İngiltere olmuştur. 2009 yılında gül yağı ihracatımızın sadece %1'i İngiltere'ye yapılırken 2018 yılında İngiltere'nin ihracatımızdaki payı %13'e yükselmiştir. Almanya'nın payı 2009 yılında %26 iken 2018

⁴ 2018 ve 2019 verileri geçicidir.

⁵ 2013 öncesi fiyatlar €/kg paritesinde olmadığından karşılaştırılabilir olması açısından yalnızca 2013 sonrası verilere yer verilmiştir.

yılında %6'ya düşmüştür. 2018 yılı itibari ile ihracatımızın en yüksek olduğu ülkeler Fransa, İngiltere, İsviçre, Almanya ve İspanya'dır. Bu ülkelerin ihracatımızdaki payı sırasıyla; %60, %13, %6, %6 ve %4 ve ihracat hacimleri sırasıyla; 8.691.171 \$, 1.869.522 \$, 953.535 \$, 850.282 \$ ve 532.362 \$ olmuştur.

Grafik 7. Gül Yağı İhracatının Ülkeler Bazında Dağılımı (2009 ve 2018)

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanından Yararlanılmıştır⁶ (Erişim Tarihi: 04.08.2019).

4. GÜL SEKTÖRÜNE İLİŞKİN TEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye'de yağ gülü üretimi Isparta ve çevresinde yapıldığından sektöre ilişkin problemlerin analizinde de Isparta ekonomisine odaklanmak yerinde olacaktır. Türkiye şuan için gül çiçeği üretiminde lider konumdadır. Ancak Avrupa Birliği destekleri sonrasında üretim alanlarını arttıran Bulgaristan başta olmak üzere Çin, Pakistan, Fas, Suriye, Lübnan, Mısır, Kırgızistan ve Özbekistan gibi ülkeler potansiyel rakip durumundadır. Bu ülkelerin üretimlerini arttırmaları ihtimaline karşı Türkiye şimdiden önlem almalı ve yağ gülünde rekabette hep bir adım önde olmalıdır. Bu konuda devlet politikası ile "Isparta Gülü" kültürel bir ürün olarak ilan edilmeli ve yasal bir mevzuatla koruma altına alınmalıdır. Hali hazırda gül ekim alanları ve üreticilerle ilgili sağlıklı bir veri bankası bulunmamaktadır. Ayrıca herhangi bir izin alınmaksızın gül dikimi veya mevcut bahçelerin sökümü yapılabilmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir üretim konusunda bilinçli bir politika yoktur. Gül bahçeleri ve üreticilerin tamamı gerçekçi olarak kayıt altına alınmalı ve bir sonraki yılın üretim planlama ve tahminleri gerçekçi yapılmalıdır. Ayrıca yine mevzuat değişikliği ile gül üretimine yönelik; doğrudan ürün destekleri, ihracat primi, fark ödemesi, bölgesel dikim kotası uygulanması, sulama desteği, gübreleme desteği, gül bahçelerinin modernleşmesine yönelik tarımsal krediler, gençleştirme budaması fark ödemesi gibi teşvik edici düzenlemeler yapılmalıdır.

Sektörde önemli problemlerden biri de gülcülükte üretim maliyetleri yüksektir ve bilinçsiz kimyasal kullanımı fazladır. Üreticiler gül bahçelerinin modernleşmesi için yatırım yapmaya ve bu maksatla gelişime yönelik para harcamaya isteksizdir (Giray ve Örmeci Kart, 2012:664-665). Bu konuda eğitim ve teşvik uygulamaları ile gül üreticilerinin heyecan ve şevki artırılmalıdır.

Sektördeki en önemli problemlerden biri de fiyat dalgalanmalarıdır. Üretici geleceğini görememekte ve bu konuda gelişime yönelik yatırım yapmakta isteksiz kalmaktadır. Devlet tarafından fiyat politikasında dalgalanmayı engelleyebilecek bir mekanizma geliştirilmeli ve bazı yıllarda gerekirse fark ödemesi yapılarak üreticinin emeğinin korunması sağlanmalıdır. Bu şekilde gülcülükte sürdürülebilir üretim sağlanarak ülkemizin yağ gülündeki lider konumu her zaman muhafaza edilmelidir.

Isparta gülünün yurtdışında tanıtımına yönelik reklam faaliyetleri iyi organize edilmelidir. International Organization of the Flavor Industry ve European Flavour Association (EFFA) gibi uluslararası tanınırlığı yüksek kuruluşlara üye olarak gül ve lavanta gibi ürünlerimizin tanıtımı ve temsil kabiliyeti artırılmalıdır. Bunun için öncelikle yerel lobi faaliyetlerinin iyi yürütülmesi gerekmektedir. Gül sektörüne ilişkin Isparta'da iki dernek faaliyet göstermektedir. Bunlar; Isparta Kozmetik, Aromatik Yağlar ve Gül Üreticileri Derneği (GÜLDE) ve Gülyağı ve Aromatik Yağlar Sanayicileri Derneğidir. Ayrıca İstanbul'da yer alan Gıda Aromaları ve Uçan Yağlar

⁶ 2018 verileri geçicidir.

Sanayicileri Derneği (AREP) sektörde faaliyet göstermektedir. Isparta’da yer alan özellikle gül sektörüne yönelik bu sivil toplum kuruluşları desteklenmeli ve uluslararası platformda temsil kabiliyetlerinin artırılması için ulusal ve yerel yöneticiler tarafından güçlendirilmelidir.

Gül ürünlerinde markalaşma çalışmaları yok denecek kadar azdır. Dünya yağ gülü üretiminin en büyük kısmını üreten Türkiye’nin uluslararası kabul görmüş markası yok denecek kadar azdır. Bu konuda siyasi ve yerel otoritelere büyük görev düşmektedir (Kuşat, 2017:181). Gül ürünlerin markalaşmasına yönelik eğitimler verilmeli ve teşvikler geliştirilmelidir. Özellikle gül suyu, gül kremi, gül losyonu vb. gül ürünlerini merdiven altı üreterek piyasaya süren ve bu şekilde sektörü baltalayan işletmeler sıkı denetlenmeli ve bu işletmelere ağır yaptırımlar uygulanmalıdır. Ürünlerin tescil ve patent işlemlerinde mentörlük sağlayan Teknoloji Transfer Ofisi (TTO) gibi kuruluşlar iyi tanıtım yapmalı ve geniş kitlelere ulaşmalıdır. Son iki yılda ivme kazanan gül turizmini destekleyici uygulamalara artırılarak devam edilmelidir. Bu şekilde hem turizm girdisi sağlanmakta hem de Isparta gülünün tanıtımı daha etkin bir şekilde yapılmaktadır.

Gül üreticilerinin baş etmek zorunda olduğu en önemli problemlerden biri de hastalık ve haşerelerle mücadele etmektir (Gül vd., 2015:617). Üreticilerin hastalıklarla mücadele konusunda eğitilmiş ve bilinçli olması için tarım müdürlükleri, ziraat odaları yönlendirici ve takipçi olmalıdır. Üreticilerin eğitimleri için Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Tarım Bilimleri ve Teknolojileri Fakültesi ile Süleyman Demirel Üniversitesi Gül ve Gül Ürünleri Araştırma Merkezi (GÜLAR) imkânlarından faydalanılmalıdır. Hastalıklarla mücadelenin yanı sıra iyi tarım örnekleri ve doğru üretim tekniklerin öğrenilmesi için de akademik paydaşlarla üreticiler bir araya getirilmelidir. Gül bitkisinin hastalıkları ile ilgili yayınlanmış birçok makale, bildiri ve lisansüstü tezler bulunmaktadır. Bu bilimsel çalışmaların üreticilerin anlayabileceği şekilde sadeleştirilip derlenmesi yoluna gidilerek üreticilere hitap etmesi sağlanmalıdır. GÜLAR’ın sektörel paydaşlar tarafından yeterince önemsenmemesi araştırma merkezinden yeterince faydalanılamamasına neden olmaktadır (Özçelik, 2014:49). GÜLAR bu konuda gerekli tanıtım çalışmalarını yapmalı ve sektörün tüm paydaşları ile ortak hareket etmelidir.

2009 yılında 8650 dekar olan organik gül bahçeleri, 2011 yılında yarıya yakın azalmıştır. Bunun en önemli nedeni organik üretim ve konvansiyel üretim arasında maliyet farkını karşılayacak bir fiyat farkı olmamasıdır (ITSO, 2013). Organik üretimi teşvik edecek fiyat farklılaştırılması yapılmalı ve bu konuda üreticiler bilinçlendirilmelidir. Ayrıca organik tarıma yönelik teşvik uygulamaları ile üreticiler maddi olarak da desteklenmelidir.

Gül bahçelerinin parçalı olması da bir diğer sorundur. Bu konuda bölgede yapılacak toplulaştırma çalışmalarında gül bahçelerine pozitif ayrımcılık yapılmalı ve yeni dikimler için yalnızca belli bir yüzölçümünün üzerindeki bahçelere dikim izni verilmelidir. Yeni gül bahçelerinin dikimi izne tabi tutulmalı ve yeni bahçeler devlet kontrol ve desteği ile bilinçli ve modern tarım ilkelerine uygun olarak yapılmalıdır.

Başka bir problem de gül hasat sezonunun ortalama 30-45 gün gibi bir süreyle kısıtlı olması ve bu süre içerisinde aynı bölgedeki tüm bahçelerin hasat sezonu olduğundan işçi sıkıntısı yaşanmasıdır. Güllerin sabahın erken saatlerinde ve günlük olarak toplanma zorunluluğu işçi sıkıntısını daha kritik hale getirmektedir. Bu konuda yerel unsurlar hasat sezonu öncesinde bölgeye yakın tarım işçilerini tespit ederek bu konuyu koordine etmelidirler.

Gül yağı üretim tesislerinin birçoğu sezon dışında atıl vaziyette kalmakta ve burada yalnızca sezonluk işçiler çalışmaktadır. Bu fabrikaların gül sezonu dışında da bölgede yetişen lavanta ve kekik gibi diğer uçucu yağların üretiminde kullanılması için gerekli planlama ve koordinasyon yapılmalıdır. Bu şekilde hem atıl tesisler değerlendirilecek hem de ilave istihdam yaratılacaktır.

Gül yağının ham madde olarak satılması dışında alternatifler bulunmalıdır. Bunun için gül yağına katma değer sağlayacak yenilikçi fikirleri bulup destekleyecek mekanizmalar geliştirilmelidir. Bu konuda girişimcilik destekleri gül ürünlerine yönelik artırılmış destekler olarak uygulanmalıdır. Yaratılabilecek katma değerli ürünler için Ar-Ge destekleri ve imkânları artırılmalıdır. Gül yağının en çok kullanıldığı parfümeri ve kozmetik sanayisinde Isparta iline yatırımlar özendirilmeli ve gül yağının yurtiçinde değerlendirilip katma değerli ürün olarak yurtdışına satılması ile daha yüksek döviz girdisi sağlanmalıdır. Bu şekilde Isparta ekonomisi ile birlikte kozmetik sektöründe büyük oranda dışa bağımlı olan ülkemiz ekonomisi de kalkınacak ve kazan-kazan olacaktır. Bu konuda daha önceden projelendirilmiş Kozmetik Vadisi benzeri fikirler özendirilmeli, desteklenmeli ve Isparta’ya büyük kozmetik firmaları kazandırılmalıdır.

SONUÇ

Türkiye dünya gül yağı üretiminin en büyük payını karşılamaktadır. Türkiye'nin sektördeki bu lider konumunun sürdürülmesi için sektörün gelişimi yakından takip edilmeli ve sektör sorunlarının giderilmesi için gerekli aksiyon gösterilmelidir. Sektöre yeterince ilgi gösterilmemesi durumunda üretim alanlarını artıran Bulgaristan, Çin, Fas, Mısır, Lübnan, Özbekistan ve Kırgızistan gibi ülkeler Türkiye'nin sektördeki payını azaltabilecektir.

Sektörün ülke ekonomisine katkısına baktığımızda 2018 yılı içerisinde 3500 Ha gül bahçesinden 9.500 ton gül çiçeği elde edilmiş ve Ha başına verim 4.000 kg olarak hesaplanmıştır. Son 10 yılda en yüksek üretim 2018 yılında kaydedilmiştir. Elde edilen çiçeklerden üretilen gül yağının büyük bir kısmı, gül konkretinin tamamı yurtdışına ihraç edilmektedir. Gül yağı ihracatı Türkiye'nin uçucu yağ ihracatında ilk sırayı almaktadır. 2018 yılında Türkiye 10.546 kg gül yağı ihraç etmiş ve bu ticareten 14.597.639 \$ döviz girdisi elde etmiştir. 2018 yılı gül yağı ihracat fiyatı 7.500 €/kg, gül konkriti ihracat fiyatı 800 €/kg olmuştur. 2018 yılı ihracatının %60'ı Fransa'ya, %13'ü İngiltere'ye, %6'sı İspanya'ya, %6'sı Almanya'ya ve kalan kısmı çoğunluğu Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye ihraç edilmiştir.

2018 yılında dünyada 3.000 kg gül yağı 15.000 kg gül konkriti tüketildiği tahmin edilmektedir. Gül ihracatında en yüksek fiyat; gül yağında 11.250 €/kg, gül konkretinde 1250 €/kg olarak 2016 yılında oluşmuştur. Miktar olarak en fazla gül yağı ihracatı 19.512 kg olarak 2017 yılında yapılmıştır. En yüksek ihracat geliri de 2017 yılında 18.534.178 \$ olarak elde edilmiştir.

Gül üretim tekniklerinden gül suyu işleme tekniklerine, gül çiçeği hastalıklarından haşerelerle mücadeleye kadar gülcülük konusunda yapılmış lisansüstü tezler, makaleler vb. birçok bilimsel çalışma bulunmaktadır. Ancak bunların üreticilerin faydasına sunulması ve üreticilere doğrudan hitap edebilmesi için bu çalışmaların oluşturulacak bir çalışma grubu eşliğinde kısaltılıp sadeleştirilmesi gerekmektedir. Bu şekilde elde edilecek broşür, bilgi notu, eğitim notu gibi dokümanlar üreticiler için doğrudan bilgilendirici ve yararlı olabilecektir.

Gül sektörüne ilişkin sorunların daha önce yapılan birçok çalışmada ele alındığı tespit edilen birçok sorunun benzer nitelikte olduğu görülmüştür. Buna rağmen politika yapıcıların bu konuda çok fazla adım atmadıkları görülmüştür. Daha önce yapılan çalışmalar neticesinde hız kazanan en büyük faaliyet gül turizminin hızlandırılması olmuştur (BAKA, 2016). Sektöre ilişkin yapılan çalıştay raporları, makaleler, saha araştırmaları, lisansüstü tezler sektörün sorunlarına ilişkin akılcı ve uygulanabilir çözümler sunmasına rağmen birçok noktada uygulamaya geçirilememiştir. Bu çalışmada da bir kısmı daha önceden dile getirilen sektör problemleri ve çözüm önerileri sunulmuştur. Politika yapıcılar ve diğer sektör paydaşları ile ortak hareket edilmesi sonucunda sektör sorunlarının giderebileceği ve sektörün dünya ekonomisinden daha yüksek pay elde edebileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- BAKA, (2016), Isparta Aromatik Bitkiler Çalıştayı, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2-3 Mart 2016.
- BAKA, (2018), 2018-2023 Yılı Isparta İli Yatırım Destek ve Tanıtım Stratejisi, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı.
- Baydar, H. ve Baydar N., G., (2010), "Organik ve Konvansiyonel Gül (Rosa damascena Mill.) Yağlarının Koku Kalitesinin Karşılaştırılması", SDÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 5 (2), 9-14.
- Giray, F., H. ve Örmeci Kart M., C., (2012), "Economics of Rosa Damascena in Isparta, Turkey", 18 (5), 658-667.
- Gökdoğan, O. ve Demir F., (2011), "Isparta Yöresindeki Gül İşletmelerinin Yapısı", ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 8 (2), 29-34.
- Gökdoğan, O., (2013), "Isparta Yöresinde Yağ Güülü Yetiştiriciliğinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri", SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Gül Özel Sayısı, 51-58.
- Gül, M., (2000), "Isparta'da Yağ Güülü Yetiştiriciliğinin Bugünkü Durumu ve Sorunları", SDÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 4 (1), 91-102.
- Gül, M., Kazaz S., Baydar H. ve Sirikci, B., S., (2015), "A Study About Technical, Economical Situation, Problems and Improvement of Oil Rose (Rosa damascena Mill.) in Turkey", TEOP, 18 (3), 613-626.
- ITSO, (2013), Isparta Ekonomisi Genel Bilgilendirme Raporu, Isparta Ticaret ve Sanayi Odası.

- Kuşat, N., (2017), “Isparta İli Dış Ticaretinin Yerel Ticari Aktörler Gözüyle Betimsel Ve SistematiK Analizi”, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (27), 165-189.
- Oğuztürk, B., S., (2007), “Firmalarda Ürün Yeniliği: Gülbirlik Üzerine Bir Araştırma”, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (6), 41-48.
- Örmeci Kart, M., Ç., İkiz M. ve Demircan V., (2012), “Türkiye’de Yağ Gülü (Rosa damascena) Üretimi ve Ticaretinin Gelişimi”, SDÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 7 (1), 124-134.
- Özçelik, H., (2014), “Türkiye’de Gülcülük: Tespitler/Tahliller”, SDÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 17 (2), 44-51.
- Öztürk, M. ve Temel M., (2016), “Türkiye’nin Uçucu Yağ Sektörü Dış Ticareti”, XII.Tarım Ekonomisi Kongresi, Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi,25-27 Mayıs 2016, Isparta, 2155-2162.
- Ticaret Bakanlığı, (2019), 2018 Yılı Gül Çiçeği Raporu, Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Nisan 2019.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi:4.8.2019.
- Yağın-Heckmann, L., (2016), Pecunia non olet but Does Rose Money Smell? On Rose and Rose Oil Prices and Moral Economy in Isparta, Max Planck Institute for Social Anthropology Working Papers, Working Paper No:178.